

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-56>

УДК 373.3-057.874=161.2(045)

Нос Л.С., Крупач І.М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. Досліджено теоретичні питання реалізації компетентісного підходу в процесі навчання учнів початкової школи. Показано, що формування компетентностей здобувача освіти є невід'ємною частиною впровадження компетентісного підходу. Виявлено необхідність формування базових аспектів компетентності в контексті початкового навчання. Визначено основні завдання початкової освіти в умовах компетентісного підходу. Запропоновано рівень сформованості компетентностей визначати шляхом оцінювання рівня засвоєння відповідних предметних і загальнопредметних умінь, зазначених державними нормативними документами. Визначено спільні вміння для всіх компетентностей. Визначено основні положення, на яких ґрунтується компетентісно спрямований підхід до початкової школи. Висвітлено життєві завдання, які можна розв'язати за допомогою предметних компетенцій.

Ключові слова: компетентність, компетенції, ключові компетентності, компетентісний підхід.

Nos Liubov, Krupach Iryna

Ivan Franko National University of Lviv

CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF THE COMPETENT APPROACH IN THE PROCESS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS TEACHING

Summary. Theoretical questions of realization of competence approach in the process of teaching of primary school students are investigated. It is characterized that modern educational practice in Ukraine is characterized by an increasing focus on a competent approach. According to the Law of Ukraine «On Education», the Concept of “New Ukrainian School”, the State Standard of Primary Education, the education in the modern primary school is oriented towards the formation of a person competent in many fields, reasonably expressing his own thoughts. Competent approach in education is characterized as the focus of the educational process on the formation and development of basic competencies of the individual, which requires a departure from the information orientation of learning and transfer of emphasis from the assimilation of normatively determined knowledge, abilities and skills to develop students' ability to independently learn in non-standard, creative, life situations. The necessity of improvement of technology of organization of educational process, methods and means of teaching, giving priority to the competent approach to teaching of junior students is substantiated. It is shown that the formation of competences of the younger student is an integral part of the implementation of the competency subgroup. The main tasks of the initial assessment in the mind of the competent approach are determined. Common skills for all competencies have been identified. The basic provisions on which the competently directed approach to primary school are based are defined. It highlights the life tasks that can be accomplished through subject competencies. The main task of the modern school is revealed. A competently oriented approach has been shown to require the school. The essence of determining the competence approach is revealed. The necessity of forming basic aspects of competence in the context of primary education has been identified. It is suggested to determine the level of competence formation by evaluating the level of mastering the relevant subject and general subject skills specified by the state regulatory documents.

Keywords: competence, competences, key competences, competence approach.

Постановка проблеми. У сучасному світі змінюється ставлення до освіти як важливого чинника соціального й економічного розвитку суспільства, у якому найвищою цінністю є особистість, яка прагне до постійного пошуку нових знань, оригінальних способів розв'язання життєвих і професійних проблем. Саме таку особистість і має сформувати сучасний заклад загальної середньої освіти. Проте існує низка проблем у підготовці учнів, оскільки до нині відсутня послідовність у реформуванні школи щодо переходу на компетентісно зорієнтовану освіту. Як складник соціокультурного середовища сучасна освіта має стати найважливішим чинником саморозвитку особистості учня початкової школи.

Сучасна освітня практика в Україні характеризується інтенсивним спрямуванням на компетентісний підхід. Навчання в сучасній початковій школі відповідно до Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти зоріє-

товане на формування особистості, компетентної в багатьох галузях, яка вмє аргументовано висловлює власні думки. Відтак постає необхідність удосконалення технології організації освітнього процесу, способів і засобів навчання, надання пріоритету використанню компетентісного підходу у процесі навчання здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Компетентісний підхід в системі загальної середньої освіти є предметом наукового дослідження вітчизняних науковців: І. Драча, І. Бабина, П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоевої, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін. Характеристику компетентісного підходу знаходимо також у дослідженнях М. Авдєєвої, В. Байденко, В. Болотова, Е. Бондаревської, В. Введенського, Н. Вовнової, А. Войнова, А. Вербицького, Г. Дмитрієва,

Д. Іванова, І. Зимньої, В. Краєвського, С. Кульневич, В. Ландшеер, К. Митрофанова, А. Петрова, В. Серікова, О. Соколової, Е. Тетюниної, А. Хуторського та ін. Як методологічна основа забезпечення цілей, змісту і якості освіти компетентнісний підхід розглядається значною частиною зарубіжних дослідників, серед яких найбільш відомі Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейхью та ін.

Метою статті є обґрунтування умов реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Вектор освіти на формування компетентностей учнів в освітньому процесі лежить у площині загальноєвропейських процесів реформування та розвитку освіти. Це забезпечує переорієнтування національної системи освіти на кінцевий результат, викладений у термінах компетентнісного підходу. Так, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначає кардинальні зміни, спрямовані на підвищення якості та конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір. Однак, розгляду проблеми реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання учнів початкової школи не приділено достатньої уваги.

Реалізація нової освітньої парадигми в Україні викликає потребу в оновленні змісту навчання й виховання школярів. Особливого значення надано проблемі формування цілісної особистості здобувача освіти на засадах компетентнісного підходу, про що зазначено в Державному стандарті початкової освіти. Освіта в умовах реформи «Нова українська школа» [15] вимагає від людини не тільки певної суми знань, умінь і навичок, а й умінь самостійно набувати й використовувати на практиці нові знання, умінь адаптуватися до нових обставин. Тобто метою стає максимальний розвиток компетентності і компетенцій особистості, і необхідно шукати такі форми роботи, які захоплять учнів у практичну діяльність із метою дослідження різних явищ і процесів, і цьому сприяють сучасні технології навчання.

У сучасних умовах ефективність початкової освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу. Змінюються підходи до навчання, визначаються пріоритети в освітній галузі. У Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» знайшли відображення ті зміни, які сьогодні відбуваються в освіті України. Відтак, Закон України «Про освіту» (2017) націлює на всебічний розвиток особистості, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей. Окремі з них сформульовано таким чином: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя,

з усвідомленням рівних прав і можливостей; інші компетентності, передбачені стандартом освіти [9].

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми. Йдеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості особистості, при цьому увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не сума набутих знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних ситуаціях.

Компетентнісний підхід в освіті розуміють як спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток основних компетентностей особистості. Це вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях. У структурі навчання посилюється роль і значення освоєння способів діяльності, підвищення їх технологічності, створення умов для соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності [12, с. 109].

Формування компетентностей учнів, їх здатностей мобілізувати знання у реальній життєвій ситуації – найактуальніша проблема сучасної школи. Основними завданнями початкової освіти в умовах компетентнісного підходу є:

- формування в учнів системи знань, на яких ґрунтується середня базова освіта;
- формування уявлень про цілі та функції навчання;
- прищеплення інтересу до навчання, вироблення позитивних мотивів здобуття освіти;
- набуття дитиною досвіду самостійної навчальної діяльності під керівництвом вчителя [2, с. 94].

Компетентнісно спрямований підхід до початкової освіти – це теоретично обґрунтована система ідей, принципів та пов'язаних з ними способів та форм практичної діяльності закладу загальної середньої освіти, яка спрямована на становлення та розвиток життєвої компетентності й компетенцій учня, набуття ним досвіду самостійного і творчого вирішення складних життєвих проблем, набуття та успішне виконання соціальних ролей. Даний підхід ґрунтується на таких положеннях:

1. Освіта – це процес і результат набуття учнем життєвої компетентності, здатностей, компетенцій щодо самостійного і творчого розв'язання проблем у різних сферах діяльності особистості.

2. Школа повинна враховувати динаміку та незворотність суспільних змін, швидкість науково-технічного прогресу.

3. Зміст освіти – дидактично опрацьований, оформлений соціальний досвід вирішення пізнавальних, моральних, світоглядних проблем, питань пов'язаних з конкретними видами діяльності особистості та її життєтворчістю.

4. Компетентнісно спрямована освіта передбачає організацію освітнього процесу, за якою створюються умови розвитку життєвої компетентності учнів, формування відповідних здатностей.

5. Оцінювання освітніх результатів має базуватися на моніторингу, аналізі рівня розвитку життєвих компетенцій, компетентності, тобто здатності вирішувати життєві завдання, набувати й виконувати соціальні ролі [14].

Як свідчать результати аналізу сучасної практики, ефективній реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання учнів початкової школи сприяють:

– зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції);

– розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання і базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності [13, с. 173].

Як зазначає Б. Жебровський, компетентнісні результати закладені в сучасних вимогах до програмового змісту з кожного предмета, розроблені критерії та показники їх засвоєння. Саме зміст є визначальним засобом формування компетентності. Компетентції залежно від предметної специфіки відображено такими, наприклад, вимогами, що дають можливість усунути суперечності між засвоєними теоретичними знаннями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань:

– уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості;
– аналізувати й пояснювати причини та наслідки подій, вчинків, явищ;

– створювати тексти, вироби, проекти;
– висловлювати ставлення до подій, вчинків своїх та інших осіб;

– брати участь у колективних справах; у розв'язанні навчальних завдань; оцінювати вчинки, різні моделі поведінки та ін.;

– користуватись певними предметами та ін. [8].

Вважаємо за доцільне наголосити, що в умовах постійного збільшення обсягів навчального матеріалу важливо об'єднати його у цілісну картину світу. Тому на зміну урокам, на яких переважає вивчення теоретичного матеріалу, мають прийти компетентнісно орієнтовані заняття, що сприяють цілісному сприйняттю навчального матеріалу, набуттю навиків практичного використання, формування позитивного ставлення до процесу пізнання та навчання. Одним із ефективних шляхів конструювання таких уроків з урахуванням окреслених завдань є встановлення міжпредметних зв'язків – включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших навчальних предметів, що сприяють глибшому осмисленню певного поняття [10, с. 49].

Висновки і пропозиції. Отже, формування компетентностей молодшого школяра є невід'ємною частиною впровадження компетентнісного підходу. Оскільки компетентність особистості формується протягом тривалого часу (навіть упродовж життя), то в контексті початкового навчання йдеться про базові аспекти компетентності. Міра їх сформованості визначається шляхом оцінювання рівня засвоєння відповідних предметних і загальнопредметних умінь, визначених державними нормативними документами.

Список літератури:

1. Бібік Н.М., Єрмаков І.Г., Овчарук О.В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ : Плейди, 2005. 120 с.
2. Вчимося самостійності : навч.-метод. посіб. / за заг. ред.: Т.П. Спіріної. Київ : Москаленко О.М., 2011. 212 с.
3. Гудзик І. Вміння вчитися як важлива ознака компетентності учня. *Шлях освіти*. 2015. № 4. С. 34–37.
4. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*. 2014. № 3. С. 22–24.
5. Державний стандарт початкової освіти : затверджено Постановою КМУ № 87 від 21.02.2018 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891
6. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія / О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, Т.М. Байбара та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. 191 с.
7. Драгозов О.С. Психологічний супровід впровадження компетентнісного підходу в навчання молодших школярів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 2. С. 175–187.
8. Жебровський Б. Якісна початкова освіта – запорука успішного навчання школяра. *Початкова школа*. 2018. № 11. С.1–2.
9. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. С. 380.
10. Іванчук М.Г. Інтегроване навчання : сутність та виховний потенціал (виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). Чернівці : Рута, 2014. 360 с.
11. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упоряд. І.І. Дівакова. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 180 с.
12. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 375 с.
13. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інноваційних технологій : теоретико-методичні аспекти : монографія. Умань : РВЦ Софія, 2008. 332 с.
14. Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів : навчальний посібник / Т.Я. Довга, О.О. Нікітіна та ін. Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2014. 104 с.
15. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

References:

1. Bibik, N.M., Yermakov, I.G., & Ovcharuk, O.V. (2005). *Kompetentnisna osvita – vid teorii do praktyky* [Competent education – from theory to practice]. Kyiv : Pleyady, 120 p.
2. Vchimosya samostijnosti : navch.-metod. posib. (2011). [We learn independence: the teaching – method. tool.] / za zag. red. T.P. Spirinoi. Kyiv : Moskalenko O.M., 212 p.
3. Gudzyk, I. (2015). Vminnya vchytysya yak vazhlyva oznaka kompetentnosti uchnya [The ability to learn as an important feature of a student's competence]. *Shlyax osvity*, no. 4, pp. 34–37.

4. Gushlyevska, I. (2014). Ponyattya kompetentnosti u vitchyznyanij ta zarubizhnij pedagogici [The concept of competence in domestic and foreign pedagogy]. *Shlyax osvity*, no. 3, pp. 22–24.
5. Derzhavnyj standart pochatkovoyi osvity (2017). [State standard of primary education] : zatverdzheno Postanovoyu KМУ № 87 vid 21.02.2018 roku. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891
6. Savchenko, O.Ya., Bibik, N.M., Bajbara, T.M. ta in. (2012). *Dydaktyko-metodychne zabezpechennya kontrolyu ta ocinyuvannya navchalnyx dosyagnen molodshyx shkolyariv na zasadax kompetentnynogo pidxodu* : monografiya [Didactic and methodological support of control and evaluation of educational achievements of younger students on the basis of competence approach : monograph]. Kyiv : Pedagogichna dumka, 191 p.
7. Dragovoz, O.S. (2013). Psyxologichnyj suprovid vprovadzhennya kompetentnynogo pidxodu v navchannya molodshyx shkolyariv [Psychological support of the introduction of a competent approach in the education of younger students]. *Pedagogichnyj proces: teoriya i praktyka*, no. 2, pp. 175–187.
8. Zhebrovskij, B. (2018). Yakisna pochatkova osvita – zaporuka uspishnogo navchannya shkolyara [Qualitative elementary education is the key to successful student learning]. *Pochatkova shkola*, no 11, pp. 1–2.
9. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 [Law of Ukraine «On Education»]. *Vidomosti Verxovnoyi Rady (VVR)*, no. 38–39, p. 380.
10. Ivanchuk, M.G. (2014). *Integrovane navchannya: sutnist ta vixovnyj potencial (vyxovannya osobystosti molodshogo shkolyara v umovax integrovanogo pidxodu do navchannya)* [Integrated learning: the essence and educational potential (upbringing of the younger student's personality in the conditions of an integrated approach to learning)]. Chernivci : Ruta, 360 p.
11. Divakova, I.I. (2010). *Interaktyvni texnologiyi navchannya u pochatkovyx klasax* [Interactive learning technologies in elementary grades]. Ternopil : Mandrivecz, 180 p.
12. Koval, L.V. (2009). *Profesijna pidgotovka majbutnix uchyteliv pochatkovoyi shkoly: texnologichna skladova* : monografiya [Interactive learning technologies in elementary grades]. Doneczk : Yugo–Vostok, 375 p.
13. Komar, O.A. (2008). *Pidgotovka majbutnix uchyteliv pochatkovoyi shkoly do zastosuvannya innovacijnyx texnologij: teoretyko-metodychni aspekty : monografiya* [Preparation of future primary school teachers for the application of innovative technologies: theoretical and methodological aspects: monograph]. Uman : RVCz Sofiya, 332 p.
14. Dovga, T.Ya., Nikitina, O.O. ta in. (2017). *Kompetentnisnyj pidxid u formuvanni navchalnoyi diyalnosti molodshyx shkolyariv : navchalnyj posibnyk* [Competent approach in the formation of educational activities of younger students: a textbook]. Kirovograd : Eksklyuzyv–System, 104 p.
15. Nova ukrajinska shkola : poradnyk dlya vchytelya (2018) [The New Ukrainian School: Teacher Advisor] / za zag. red. N.M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 160 p.